

Mr Saša Obradović*

PLANIRANJE EKONOMSKOG RAZVOJA NERAZVIJENIH REGIONA

***Apstrakt:** U radu se traže odgovori na brojna pitanja koja su vezana za razvoj nerazvijenih regiona. Koristeći kvalitativne ocene razvoja dolazimo do zaključka da su društvena kretanja regulator ekonomskih odnosa, pa se zato u sistemu makroekonomskog planiranja polazi pretežno od konstantnog menjanja društvenih potreba, u skladu sa dostignutim stepenom razvoja. U takvim uslovima strategijsko planiranje nacionalne ekonomije ima dominaciju nad operativnim i regionalnim planovima razvoja.*

U jugoslovenskim uslovima makroekonomskog razvoja nedovoljno razvijenih regiona planiranje mora da održi balans između tzv. održivog razvoja i rizičnih tržišta, kako bi moglo na osnovu koncepcije sopstvenih snaga da uključi našu ekonomiju u postojeću novu koncepciju međunarodnog ekonomskog poretka. To znači da celoviti plan sa snagom akcije obezbeđuje Jugoslaviji jednu od karika podele međunarodnog profita i pomoć inostranih donatora na bazi detaljne projekcije ulaganja u razvoj nerazvijenih regiona.

***Ključne reči:** razvoj, planiranje, region i rast.*

***Abstract:** In this paper we are looking for answers to many questions which are connected for the development of underdeveloped regions. By using quality marks of development, we are coming to the conclusion that social movements are regulators of economic relationship, so that the system of macroeconomic planning goes mostly from constant changing of social needs in accordance with achieved degree of development. In such conditions, strategic planning of national economy has domination over operative and regional plans of development.*

In Yugoslav conditions of macroeconomic development of underdeveloped region, planning must keep balance between sustainable development and risky

---

* Asistent, Ekonomski fakultet, Kragujevac

markets in order to include our economy into the existing new concept of international economic order on the basis of the concept of our own strength.

That means that the whole plan with strength of action provides Yugoslavia with one of links of international profit distribution and aid of international donors on the basis of the detailed investment projection into the development at underdeveloped regions.

Keywords: *development, planning, region and growth.*

Uvod

Većina razvojnih planova se inicijalno bazira na manje ili više formalizovanim makroekonomskim modelima. Što je plansko područje (region) manje, to je i potreba detaljizacije plana veća. osnovno pitanje koje se postavlja jeste: kako limitirane finansijske i humane resurse na makro nivou planski usmeriti ka postizanju najproduktivnijih efekata u smislu dugoročnog unapređenja ekonomskih performansi nerazvijenih regiona? Samo makroekonomsko planiranje kao osnova kontrolisanog društveno ekonomskog razvoja odražava sjedinjavanje različitih interesa i različitih filozofija opstanka pojedinih regiona. U tom smislu, kompleks pojedinačnih interesa zemlje svodi se na jedinstven imenitelj stalnog rasta i razvoja nacionalne ekonomije, a samim tim i različitih podsistema njene uspešnosti.

Makroekonomsko planiranje regionalnog razvoja u suštini mora da sjedini tri osnovne komponente društveno ekonomskog sistema i to:

- prirodnu komponentu, analizirajući prirodno bogatstvo kao integralni sistem input-autput resursa, njihovo regionalno razmeštanje, mobilnost i fleksibilnost, tj. razmenu unutar nacionalne teritorije i uklapanje u međunarodnu podelu rada i privrednih potencijala. Ta komponenta u planiranju označava identifikaciju baze za razvoj privrede i društva i osnovu za konkurenciju i konjukturu na svim tržištima. Prirodna komponenta mora da odgovori na pitanja: zašto se koristi prirodno bogatstvo? U ime koga se to koristi? I za čiji račun mora baš tako da se koristi? Kada se napravi adekvatna analiza stanja prirodnog bogatstva, planiranje može da odredi tokove ekonomskog rasta tj. da li treba ostati na nivou nultog ekonomskog rasta? Da li uspostaviti stacionarno stanje ekonomskog rasta? Da li je moguće forsirati nivo ubrzanog rasta? Nulti

ekonomski rast u planiranju označava da prirodna bogatstva treba tako eksploatirati, kako bi se ostvario održivi razvoj, što je tipična situacija za trenutno okruženje SR Jugoslavije. to znači da se sa postojećim prirodnim potencijalom treba osloniti isključivo na sopstvene snage razvoja društva. Stacionarno stanje u planiranju pokazuje potrebu da razvoj treba prilagođavati uslovima međunarodnog okruženja na kratak rok. Ubrzani ekonomski rast označava hvatanje u koštac sa trendovima razvoja drugih zemalja bez obzira na postojeće prirodne potencijale;

- ekonomsko socijalna komponenta makroekonomskog planiranja povezuje u integralnu celinu sve zahteve svetskog društveno ekonomskog razvoja sa posebnom pažnjom na specifičnosti nacionalnog rasta i razvoja i uključivanja u rizična tržišta i buduće trendove svetske ekonomije; i
- organizaciona komponenta uklapa u koncept makroekonomskog planiranja prirodnu komponentu sa njenim opservacijama na nacionalnu ili internacionalnu strategiju, uz poseban osvrt na razvoj regiona posmatrane ekonomije.

Uloga planiranja u regionalnom razvoju

Do današnjih dana stalno se postavlja pitanje da li planiranje samo funkcioniše u okviru makroekonomske politike države, ili je ono osnovna pokretačka snaga svih hijerarhijskih nivoa društveno ekonomskog razvoja? Ako je ono osnova državne ekonomske politike onda mora da sledi sledeću konstataciju: institucije makroekonomske politike mogu da predstavljaju aparat i mehanizam produktivnog poslovanja u novom tržišnom okruženju, s tim da balansiraju, s jedne strane nedostatke tržišnog mehanizma i s druge strane, manjkavosti državne ekonomske politike.¹ Optimalno planiranje je ono koje se realizuje za dugoročnu perspektivu. Na srednji i kratak rok ono mora da se poveže sa principima izvornog planiranja resursa. U svim slučajevima krajnji cilj planiranja jeste zadovoljenje prethodno određenih razvojnih potreba, kako razvijenih, tako i nerazvijenih regiona.

Planiranje ekonomsko socijalnog razvoja svake zemlje, a pre svega nerazvijenih regiona, posmatrano kao večiti proces iznalaženja novih metoda i

---

¹ Edmond Malinvaud and Mustapha K. Nabli, "Development Strategy and Management of the Market Economy", Volume I, Clarendon Press Oxford, 1997., str. 112.

oblika valorizovanja svih raspoloživih premisa koje uslovljavaju osnovne pokretačke snage s kojima društvo mora da se sukobi da bi se postigao krajnji zadatak integralnosti globalnih okvirnih i integralnih ciljeva rasta i razvoja. U smislu postizanja osnovnih principa ekonomije, tj., ekonomičnosti, efikasnosti, rentabilnosti i produktivnosti, planiranje mora tačno da razgraniči statičke i dinamičke parametre tih pokazatelja. Kako ni jedan razvoj ne može bez investicionih ulaganja, u planiranju efektivnosti u ekonomski definisana područja dolazi do punog izražaja analiza na bazi društvenih troškova i koristi posmatranog projekta. Statičke pokazatelje ukupne efikasnosti planiranja posmatramo kroz:

- a) rok povraćaja investicija kao odnos ukupnih razvojnih investicija i ostvarene akumulativnosti privrede regiona u toku jedne godine, kao i ostvarenog dohotka na bazi valorizacije svih raspoloživih potencijala u posmatranom regionu;
- b) Kroz kapitalni koeficijent tj. odnos između vrednosti proizvodnih fondova i veličine ostvarene proizvodnje ekonomskog područja;
- c) Tržišne valorizacije korišćenja raspoloživih potencijala regiona, koja zavisi od amortizacije ostvarene u toku godine, realizovane kamate na uložena sredstva i ukupnih troškova proizvodnje svih finalnih proizvoda. U tu valorizaciju treba naravno uključiti obim i strukturu realizovane proizvodnje datog regiona.

Svođenje sadašnje vrednosti svih raspoloživih rezultata poslovanja na buduću vrednost je veoma značajna stavka u planiranju privrednog regionalnog razvoja i zato, predstavlja dinamički parametar planiranja nacionalne ekonomije.

U poslednjem veku razvoj nedovoljno razvijenih područja počeo je da prati razvoj proizvodnih snaga, međutim sa prioritonom učešća nedovoljno kvalifikovane radne snage. Mnoge zemlje su tada shvatile da pre svega ruralna područja imaju višestruke namene, pa su vlade tih zemalja pomogle razvoj tih područja u funkciji razvoja ostalih delatnosti. Tako je Sredozemna obala Francuske svoja ruralna područja osposobila za proizvodnju tržišnih viškova za razvoj turizma. U Španiji je napravljena kombinacija tj., Katalonija je razvijala tako poljoprivredu da zadovolji potrebu narastajućeg turizma, ali i snabdevanje velikih gradova. Italija je uspela da spoji prirodne predispozicije za gajenje određenih proizvoda i potrebe na njenim obalama (cveće, masline, agrumi, duvan i egzotično bilje za farmaceutsku industriju).

Problem nerazvijenih regiona u razvoju najviše se ispoljava u neskladu demografske eksplozije, ograničenih uslova za razvoj proizvodnje i malom obimu proizvedene hrane rastućeg stanovništva. Pošto je u tim zemljama oko 70%

stanovništva skoncentrisano u ruralnim područjima, to se nameće pitanje brze transformacije tih područja iz niskoproduktivnih u visoko proizvodna. Ubrzani razvoj tih područja u prvom redu povećava zaposlenost viška radne snage i to samo tamo gde razvoj poljoprivrede prati i razvoj njenih komplementarnih delatnosti. Tako se stvara veći obim potrošnje hrane po stanovniku, veći dohodak u poljoprivredi i smanjuje stalni pritisak na urbana područja. To znači da planiranje razvoja ruralnih regiona mora da stvori odgovarajući servis ruralnom prostoru, kako bi se podigla produktivnost primarne delatnosti tog područja. Da bi se postiglo u raznim zemljama osnivaju se potporne institucije sa namenskim fondovima za pojedine segmente bržeg razvoja nerazvijenih regiona. Primeri za to postoje u Barbadosu, gde centralna banka na osnovu regionalno definisanih područja pomaže razvoj odgovarajućih grana koje su prioriteti u makroekonomskim planovima. U priobalnim ekonomski nerazvijenim prostorima stimuliše se razvoj turizma. Na područjima koja su na obodima priobalja, razvoj poljoprivrede koja će snabdevati ta turistička područja, a u unutrašnjem brdsko-planinskom delu, ona proizvodnja koja ima tradicionalne osnove, tj. ratarstvo i stočarstvo koje mora da podmiri potrebe svih ostalih potrošača. u afričkim zemljama, natiočito Keniji, Zambiji, Tanzaniji i Južnoj Africi, vlade potpomažu bržu urbanizaciju prigradskih ruralnih područja stvarajući uslove za proizvodnju tržišnih viškova hrane koji podmiruju gradsko stanovništvo.² U Kini se pojavio zanimljiv pokret stvaranja malih firmi u ruralnim područjima koja apsorbuju višak radne snage a organizovana su tako da čine jedinstvenu celinu koja je sposobna da iz svoje proizvodnje izdržava sve radno angažovane i stvara akumulaciju za proširenje svoje delatnosti. Ti kompleksi smatraju se jednim od najdinamičnijih razvojnih mogućnosti rurala na svetu. Ostale delove seoskih područja finansiraju vladine institucije. Navedena preduzeća su visoko konkurentna, izdržavaju se iz svog ostvarenog profita, ostvaruju oko 53% ukupne produkcije ruralnog područja, nisu pod direktnom kontrolom vlade, zapošljavaju oko 22% ruralnog stanovništva, iz svog dohotka razvijaju seosku infrastrukturu (izgradnja puteva, škola, zdravstvenih centara, kuća za stanovanje i sl.). Učestvuju u stalnom obrazovanju kadrova a ima ih oko 19.000.000.³

Karakteristični poduhvati brzog razvoja nerazvijenih regiona zapaženi su u:

1) Šri Lanka, tzv. Shramandana pokret od 50-ih godina XX veka do danas zastupa puni razvoj seoskih područja i uključuje 8.000 sela sa oko 3.000.000 ljudi.

---

² Jan S. Hogendorn, "Economic Development", New York, 1996., p. 364.

³ W.A. Byrd and Lin Quinsong, "China's Rural Industry: Structure Development and Reform", Oxford, 1990., p. 53-56.

Cilj mu je formiranje sopstvenog kapitala za razvoj, a na osnovu postignutih rezultata, vlada ohrabruje različitim finansijskim injekcijama napredak svih ekonomskih elemenata regionalnog prostora;

2) na području Južne Koreje u okviru asocijacije Seamaul Undong uključeno je preko 30.000 seoskih zajednica koje uz pomoć različitih državnih fondova stvaraju integralni proizvod ruralnog područja, uz omogućavanje brzog uklapanja tih područja u društveno ekonomski sistem zemlje;

3) u Keniji program udruživanja ima za cilj zapošljavanje viška radne snage. Sa angažovanjem više od 1/3 ruralnog stanovništva u svojim razvojnim destinacijama, on omogućava da se ruralna područja uključe u globalni nacionalni plan razvoja privrede;

4) Zapadna Afrika preko svog programa $\pm$ Six-S Movement² pokreće oko 2.000 ruralnih zajednica sa po 50 zaposlenih radnika u proseku a cilj im je stvaranje sopstvenih proizvodnih jedinica, zatim uspostavljanje prirodne ravnoteže stalnim pošumljavanjem degradiranih zemljišta, za razvoj seoske infrastrukture, edukacija kadrova, podizanje zdravstvenog nivoa stanovništva i sl. Na taj način tradicionalna poljoprivreda Zapadne Afrike prerasta u internacionalni razvoj ruralnog područja;

5) Pakistan u svom specifičnom razvoju nerazvijenih područja organizuje programe samopomoći koji znače prelivanje kapitala i znanja iz bolje razvijenih regiona u manje razvijene, dok vlada služi samo kao koordinator tog razvoja; i

6) program nacionalne solidarnosti Meksika ima dve funkcije razvoja nerazvijenog, a pre svega, ruralnog područja. Prva se odnosi na revitalizaciju sela, tj. prodora tekovina urbanizacije (izgradnja puteva, škola, elektrifikacija, vodovoda, kulturnih institucija, servisa primarne zdravstvene zaštite). Drugi put označava podizanje razvojnih privrednih kapaciteta tj. objekata male privrede koji stvaraju tržišne viškove i dopunjuju brzi razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje.⁴

U planiranju razvoja regiona osnovna su tri cilja. Ti ciljevi se odnose na:

1) svaki ekonomski region treba osposobiti tako da bude zaokružena privredna celina, koja funkcioniše na savremenim tržišnim principima, ostvaruje sopstveni profit, sopstvenu akumulaciju i sopstvenu razvojnu infrastrukturu;

2) svaki regionalni prostor mora da obezbedi sve potrebne proizvodne kapacitete i elemente savremene urbanizacije kako bi mogao da prati razvoj celog društva;

---

⁴ Jan S. Hogendorn, "Economic Development", New York, 1996., p. 380-381.

3) svako nerazvijeno područje je i socijalna kategorija koja svim svojim stanovnicima obezbeđuje sva prava i obaveze proistekle iz zakona i ustava zemlje u kojoj funkcioniše.

Da bi se ostvario proces planiranja mora da se vodi računa o sinhronizaciji opštih, konstitucionalnih postavki, sa instrumentima zakonske regulative makroekonomske politike države i refleksijama koje dolaze iz praktičnih primena konkretnih planova. Zato svako planiranje razvoja nerazvijenih regiona mora da obuhvati sistem ulaznih informacija o stanju, obimu, strukturi i kvalitetu raspoloživih faktora tog razvoja, procese systemske obrade i detaljističke projekcije veza i odnosa relevantnih činilaca razvoja u okviru postojećeg geostrategijskog okruženja uz izradu odgovarajućih planova, kako strategijskih, tako i operativnih sa snagom izvršno primenljive funkcije. U tom smislu planiranje postavlja zahteve preciziranja ciljeva razvoja, koordinaciju svih aktera njegovog stvaranja i izvršenja, kao i kontrolu ostvarenih rezultata.

Zaključak

Znati iskoristiti sva privredne potencijale ekonomski nerazvijenih regiona u okviru sistema nacionalne ekonomije, a na bazi dostignutog stupnja tehničko tehnološkog razvoja, znanja, raspoloživog kapitala, u okviru stalnih društveno ekonomskih promena u svetu i pri tom sačuvati određene potencijale za buduće generacije, stalni rast nacionalnog dohotka i životnog standarda, kao i geostrategijsku bezbednost zemlje, osnovni je zadatak svakog društva. Planiranje ekonomskih osnova regionalnog razvoja predstavlja važnu kariku prosperiteta nacionalne ekonomije. Zato je planiranje veoma složen i dinamičan proces sa stalnim promenama i prilagođavanjima zahtevima savremene ekonomije u teoriji i praksi.

U našim uslovima sa specifičnostima eksternih i internih faktora prilagođavanja novim ekonomskim, tehničko tehnološkim, socijalnim i političkim procesima, zahteva se analiza i sinteza već afirmisanih međunarodnih ekonomskih tokova i stvaranja novih regionalnih i globalnih celina sa visokim faktorom rizika u tržišnoj, prostornoj i kvalitativnoj izmeni proizvodnje. Ti rizici uslovljavaju plasman novih proizvoda na mnova tržišta i uključivanje u regionalnu celinu balkanskih zemalja kao atraktivno izazovnog dela celokupnog područja Evropske unije.

Planiranje regionalnog razvoja mora da uvažava princip jhijerarhijskog značaja pojedinih delova društveno ekonomskog sistema kako bi na vreme, u

pravom prostoru i sa odgovarajućim proizvodom zemlja bila konkurentna, a njeni proizvodi konjuktorni na odgovarajućim tržištima.

Sistemi stvaranja planova razvoja nerazvijenih područja moraju da uvažavaju nova kretanja u sistemsko informativnoj nauci, kako bi iz pravih izvora iscrpli sve potrebne informacije o postojećim faktorima razvoja društveno ekonomskog sistema, procesom adekvatne prerade tih informacija došli do detaljnih postavki planova i koordinacijom svih relevantnih učesnika u planiranju došli do najmanje negativnih posledica u kontroli rezultata praktične primene tih planova. Prema tomre osnovni zadatak planiranja razvoja nerazvijenih regiona jeste i potpuna aplikativna primena odgovarajućeg plana.

Literatura

- [1] *Edmond Malinvaud and Mustapha K. Nabli, Development Strategy and Management of the Market Economy, Volume i, Clarendon Press Oxford, 1997.*
- [2] *Michael P. Todaro, Economic Development, Addison Wesley Longman, 2000.*
- [3] *Lyn Squire, Fighting Poverty, American Economic Review 83, No. 2, May 1993.*
- [4] *Paul Streeten, Human Development: Means and Ends, American Economic Review 84, No. 2, May 1994.*
- [5] *Pranab Bardhan, Economics of Development and the Development of Economics, Journal of Economic Perspectives 7, No. 2, 1993.*
- [6] *Jan S. Hogendorn, Economic Development, Harper Collins College Publishers, Inc., 1996.*
- [7] *W. A. Byrd and Lin Quinsong, China's Rural Industry: Structure Development and Reform, Oxford, 1990.*